

KRIMINALITETSUTVIKLINGEN I NORGE FRA 1950-ÅRENE TIL 1980-ÅRENE

AV STURLA FALCK

Innledning

Fra etterkrigsårene og fram til i dag har vi hatt en kraftig økning i den registrerte kriminaliteten. Men dette er ikke det eneste som har endret seg i perioden. Levestandarden er hevet og samtidig kravene til komfort, materielle goder og livsinnhold.

Det er imidlertid ikke bare de positive variabler som viser stigning, men også de negative. F.eks. økte krav og utstøtning fra skole og arbeidsliv, økt behov for ulike trygder og stønadsordninger, stigende selvmordsfrekvens og økt alkoholkonsum, fra 2,87 l i 1950 til 5,98 i 1980 (pr. innb. over 15 år). Kriminalitetsutviklingen er (i likhet med de nevnte variablene) ikke uavhengig av samfunnsutviklingen. Den avspeiler vesentlige strukturendringer som har funnet sted.

Jeg vil gi et riss av enkelte endringer som har funnet sted i samfunnet, og hovedlig konsentrere meg om utviklingen i den registrerte kriminaliteten med hovedgruppene vinning, vold, sedelighet og narkotika. Samtidig vil jeg forsøke å vise det problematiske i å uttale seg kategorisk om mengde og endringer i kriminaliteten.

En viktig reservasjon jeg må ta, er at det ikke er kriminalitetsutviklingen jeg snakker om, men den registrerte kriminaliteten. Hvor mange lovbrudd som blir begått uten at noen får greie på det (ikke anmeldt), er vanskelig å anslå. Den skjulte kriminaliteten kan ikke bare variere mellom ulike typer lovbrudd, men også over tid. Når vi ikke kjenner mørketallene, kan vi vanskelig si noe om endringer i den faktiske kriminaliteten.

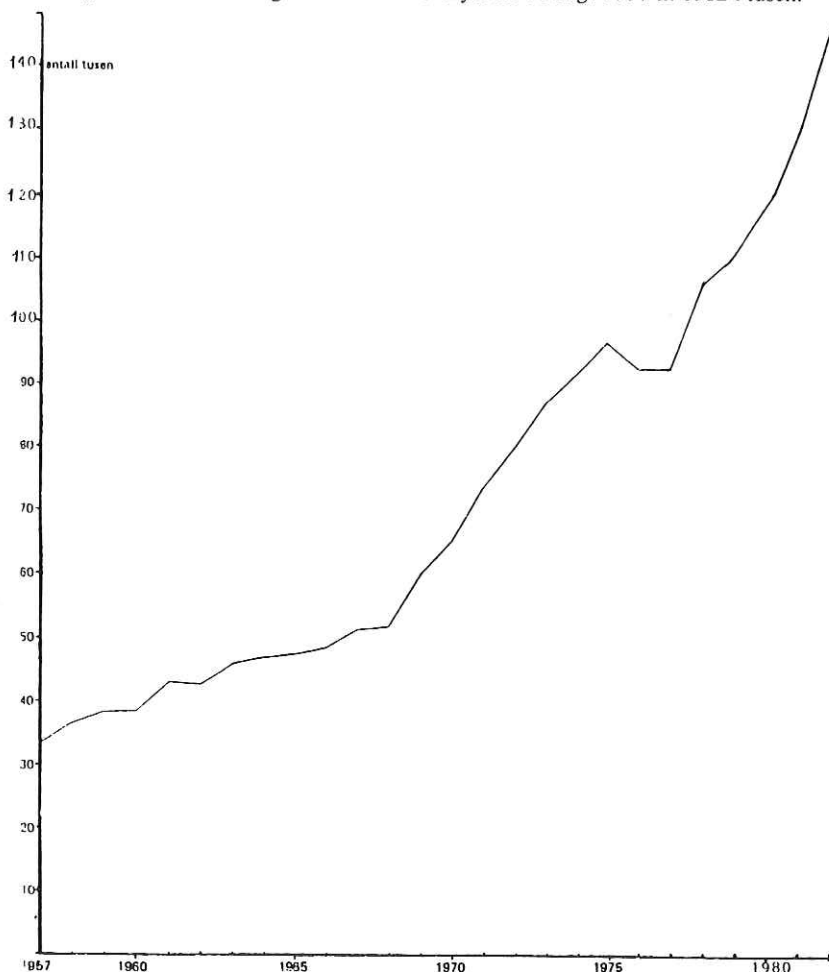
Registrerte, ferdig etterforskede forbrytelser, trenger heller ikke ha noen sammenheng med hvem som blir tatt og straffet. Oppklaringsprosenten varierer sterkt. For noen forbrytelser, som f.eks. heleri, narkotika, er oppklaringsprosenten høy (mellom 80 og 90 % i landsgjennomsnitt), men anmeldeshyppigheten er lav. For andre forbrytelser, f.eks. innbrudd, tyveri og skadeverk er oppklaringsprosenten lav (ca. 20 % i landsgjennomsnitt og under 10 % i byene), men anmeldeshyppigheten er høy (for å få erstatning). Dette viser at også de enkelte lovbruddstyper bør behandles atskilt.

Utviklingen av kriminalitet er heller ikke alene avhengig av de handlinger som blir begått, men av hva vi til enhver tid anser for lovbrudd eller ikke. Siden 50-årene har det ikke vært lovendringer som har virket vesentlig inn på antall registrerte forbrytelser. Kanskje med unntak av naskeri, som ble omkriminalisert i 1972 til forseelse. De omfattet ca. 1.000 saker i året. Antallet etterforskede forseelser er ikke med i kriminalstatistikken, og derfor heller ikke med her.

*Registrert kriminalitetsutvikling, hovedtendenser**Utvikling 1957 til 1981/82*

Diagram 1 viser at siden vi i 1957 fikk statistikk over antall forbrytelser som politiet har fått kjenskap til og etterforsket, har det vært en jevn og sterk økning. Det eneste bruddet var en liten »pust i bakken« 1976 og -77. Siden har det fortsatt å stige.

Diagram 1. Antall ferdig etterforskede forbrytelser i Norge 1957 til 1982 i tusen.

Kilde: Kriminalstatistikk, forbrytelser, 1957-1982.

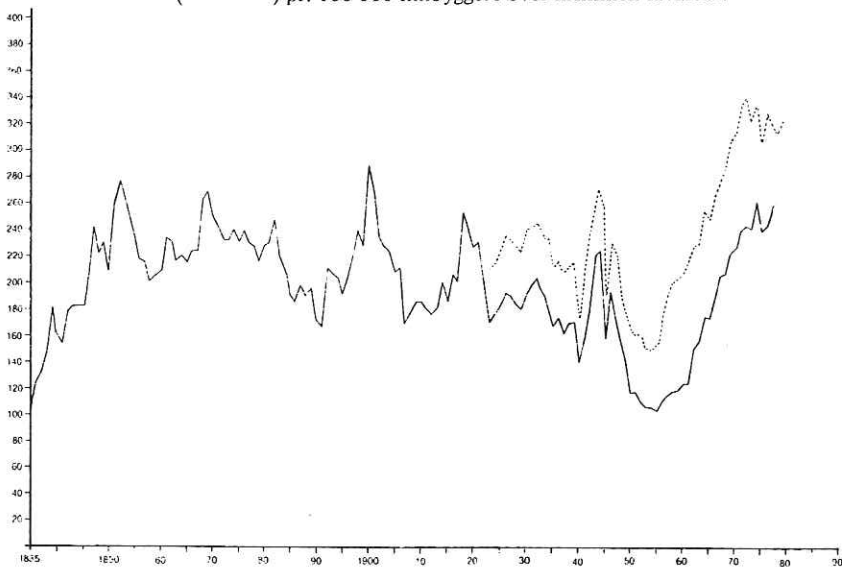
I 1957 avsluttet politiet etterforskningen av 33 650 forbrytelser, i 1970 var det steget til 65 080 og i 1982 til 148 296. Det vil si at antallet ferdig etterforskede forbrytelser har blitt over firedoblet i perioden. Selv når vi tar hensyn til økningen i innbyggertallet, blir oppgangen markant. Pr. 100 000 innbygger ble det i 1957 etterforsket 963 forbrytelser og i 1982 3 597. Det vil si at mengden etterforskede forbrytelser i henhold til folketallet har blitt nesten firedoblet. ...

Dette er en meget kraftig økning. Det er imidlertid tre trekk som bør holdes fram. For det første startet vi på et historisk sett eksepsjonelt lavt kriminalitetsnivå i 50-årene. For det andre bor vi ikke lenger på de samme stedene som i 50-årene. For det tredje er det ikke alle typer forbrytelser som har økt like sterkt. Disse faktorene skal vi se nærmere på.

Kort historisk tilbakeblikk

Skal vi ha historiske data å se dagens utvikling i forhold til, må vi benytte antall straffelte personer, diagram 2. Statistikk over ferdig etterforskede forbrytelser fikk vi først fra 1957.

Diagram 2. Antall straffelte (————) og antall straffbare (straffelte pluss påtalefritatte) (-----) pr. 100 000 innbyggere over kriminell lavalder.

Kilde: Nils Christie, 1982, s. 39.

Utviklingen har vært en bølgegang med topper og bunner fra 1830 årene til i dag. Det spesielle med de siste 30 årene er at bølgen ikke har begynt å gå nedover igjen. Men samtidig må en helt tilbake til tiden rundt 1840 for å finne like få registrerte lovbrøyttere som det var midt i 1950-årene da stigningen igjen begynte. Siden har det gått oppover, men først i 1968 ble den over 100 år gamle »rekorden« fra 1852 med 277 straffelte pr. 100 000 innbygger overskredet.

Å se på utviklingen over så lang tid medfører imidlertid problemer. Det er ikke nødvendigvis de samme handlinger som straffes nå som før. I enkelte år i forrige århundre kunne opp mot 200 personer bli straffet for ulovlig samlevnet eller konkubinatt (St. meld. nr. 104, s. 183). I 1981 ble 827 personer straffet for brukstyveri av motorvogn og 549 for narkotikaforbrytelser. Ulike lovbrudd til ulike tider kan vanskelig sammenliknes. Like lovbruddsbeskrivelser kan også skjule ulike handlinger, eller være foretatt i tider der samme handling har ulik mening. Spesielle rettslige forhold kan også gi seg utslag i statistikken. Dette var tilfelle i forbindelse med de to verdenskrigene. Fra 1917 til 1922 var brudd mot dyrtidslovgivningen en meget betydningsfull forbrytelse, og under 2. verdenskrig var det brudd på pris- og rasjoneringslovene som skapte de store tall (N. Christie 1982, s. 40). Slike faktorer gjør det vanskelig å sammenlikne over tid. Selv når vi ser på det kortere tidsrommet, kriminalitetsutviklingen de siste 25 år, har det vært store samfunnsmessige endringer som har virket inn på den registrerte kriminaliteten.

Fra landsbygd til by

Rundt århundreskiftet hadde vi en kraftig økning av folkemengden i byene. Byene holdt seg så relativt stabile fram til 2. verdenskrig. Etter krigen har vi hatt en jevn vekst i byer og tettsteder. Folk har flyttet fra spredtbygde til tettbygde strøk, se tabell 1.

Tabell 1. Bosatte i tettbygde og spredtbygde strøk i % av folkemengden.

	1950	1960	1970	1980
Tettbygd	52	57	66	70
Spredtbygd	48	43	34	30

Kilde:

1950, Statistisk Årbok -62:12 »Hjemmehørende folkemengde i byer og andre tettbygde strøk«.

1960, Statistisk Årbok -74:6 »Hjemmehørende folkemengde i tettbygde og spredtbygde strøk. Fylker«.

1980, Statistisk Årbok -83:6 »Folkemengde i tettbygde og spredtbygde strøk. Fylker. 1980«.

Landsbygdens relative overbefolkning i forhold til arbeidsplassene, samt etterkrigstidens vekst- og sentraliseringspolitikk medførte store forflytninger av befolkningen. 60-årenes vekstsenter-politikk, med sentralisering i tettsteder ut over landet, omfattet bl.a. skole- og helsevesen, industri og arbeidsplasser. Det vokste fram »bygdebyer«. Vekst gjennom »stordriftsfordeler« innbefattet den enkelte bedrift, lokalsamfunnet og hele samfunnets organisering. Men i tillegg til velstandsøkning fikk politikken konsekvenser som falt utenfor sosialøkonomenes kalkyler. Økningen i registrert kriminalitet er en slik konsekvens. Utviklingen avspeiles klart i tabell 2.

Tabell 2. Eiterforskede forbrytelser pr. 1.000 innbyggere, etter type åstedskommune.

	1964	1970	1980	Økning 1964-80
Oslo	33,8	44	80,4	46.6
Bykommune	23,4	28,6	49,5	26.1
Herredskommune	6,1	8	24,5	18.1
Hcle landet	12,8	16,8	29,8	17.0

Kilde: Kriminalstatistikken, forbrytelser.

Det er urimelig å si at mennesker som bor i Oslo eller andre bykommuner er »mer kriminelt anlagt« eller »dårligere« enn mennesker i herredskommunene. Utviklingen må nok ses i lys av de forhold som mange mennesker bor og lever under, med mindre grad av sosial nærhet og kontroll i byene. Sosial isolasjon, manglende direkte kontakt med familie, naboer og venner, lite tilfredsstillende boforhold, økonomiske problemer og mange fristelser, er noen faktorer som kan nevnes.

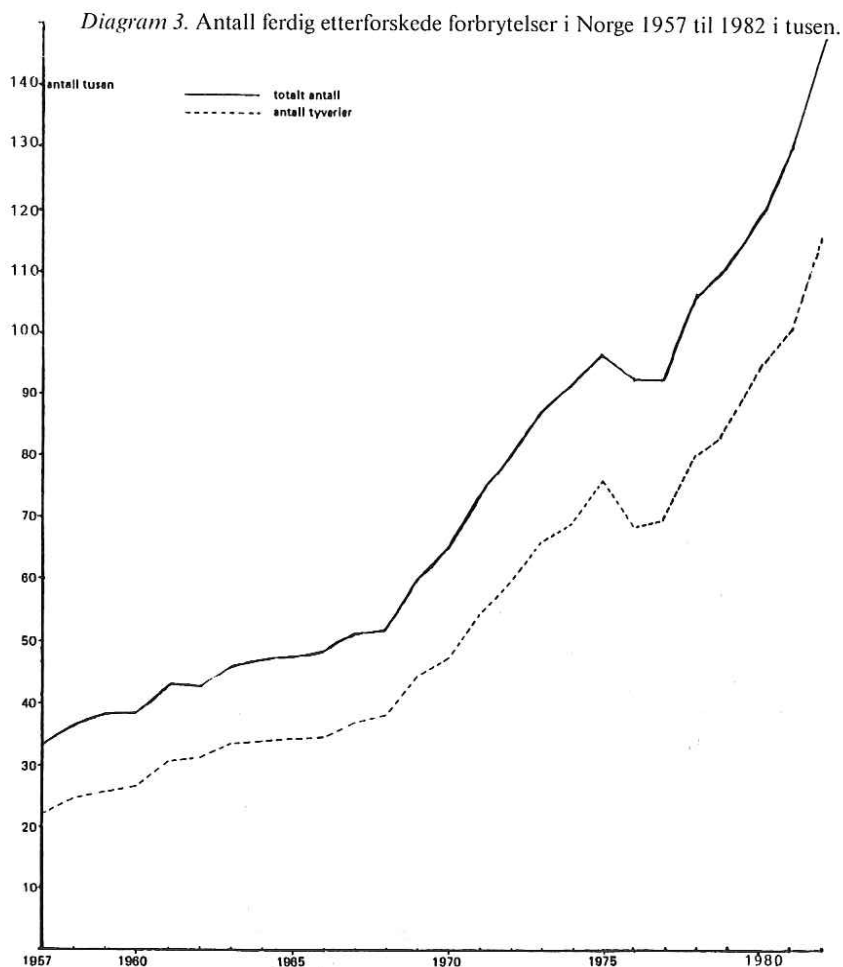
Det endrede bosetningsmønsteret har fått stor betydning for kriminaliteten i samfunnet. For det første begås det mer kriminalitet i byene, og for det andre er sjansen for å bli oppdaget, – tatt av politiet, mindre i byene enn i spredtbygde strøk av landet. Oppklaringsprosenten er lavere i storbyene. Politiets lokal-kjennskap er mindre, og på grunn av at folk har mindre oversikt gis det færre tips fra publikum.

Studier av selvrapporert kriminalitet (N. Christie 1982, s. 115), såvel som studier av offer for kriminalitet (L. P. Olaussen 1982, s. 187) viser den samme opphoping i byene.

Samtidig har økningen av forbrytelser i herredskommunene relativt sett fire-doblet seg fra 1964 til 1980 (se tabell 2). Dette kan også ses i sammenheng med det endrede bosetningsmønsteret på landsbygda. Sentralisering av arbeidsplasser i tettsteder, har medført flytting til »bygdebyer«.

Tyveri

Tyveriene dominerer kriminalitetsbildet. Når vi føyer utviklingen i antall ferdig etterforskede tyverier til diagram 1, får vi diagram 3.

Kilde: Kriminalstatistikk, forbrytelser 1957-1981.

Her ser vi at hovedforklaringen på oppgangen i registrerte forbrytelser er å finne i at det blir etterforsket stadig flere tyverier. Det ble registrert 5 ganger så mange tyverier i 1982 (115 380) som i 1957 (22 147). Tyveri har i hele perioden vært det dominerende lovbrudd, tyverienes andel av den totale registrerte kriminalitetsmengde har i tillegg vokst. I 1957 utgjorde de 66 % av de etterforskede forbrytelser og i 1982 78 %. Tyveriene har ikke bare blitt flere med årene, – de har også blitt grovere (jfr. St. meld. 104, s. 198). Det vil si at flere tyverier er førøvet ved innbrudd og gjenstandene som blir stjålet har større verdi. I 1957 var 23 % av tyveriene grove, i 1982 var det tilsvarende tallet 55 %. Brukstyveri av motor-kjøretøy har også blitt mer enn firedoblet i perioden (3 081 i 1957 og 13 940 i 1982) og nesten holdt sin relative andel av tyveriene (ca. 12 %).

Oppgangen i registrerte tyverier gjenspeiler nok at det også reelt har vært en økning i faktisk begåtte tyverier. Undersøkelser av selvrapportert kriminalitet i 1961 og 1967 viser også at det er svært mange av oss som har begått simple tyverier (N. Christie 1982, s. 81). Intervjuundersøkelser blant ofre for lovbrudd viser også at det både er nokså vanlig å regne seg som bestjålet (innenfor siste 2 år) og at det har skjedd en viss økning (L. P. Olaussen 1982).

Tabell 3. Offer for tyveri 1971¹⁾, 1974¹⁾ og 1981²⁾.

	1971 %	1974 %	1981 %
Tyveri	4.8	7.7	7.9
Antall intervjuede	1 493	1 489	1 338

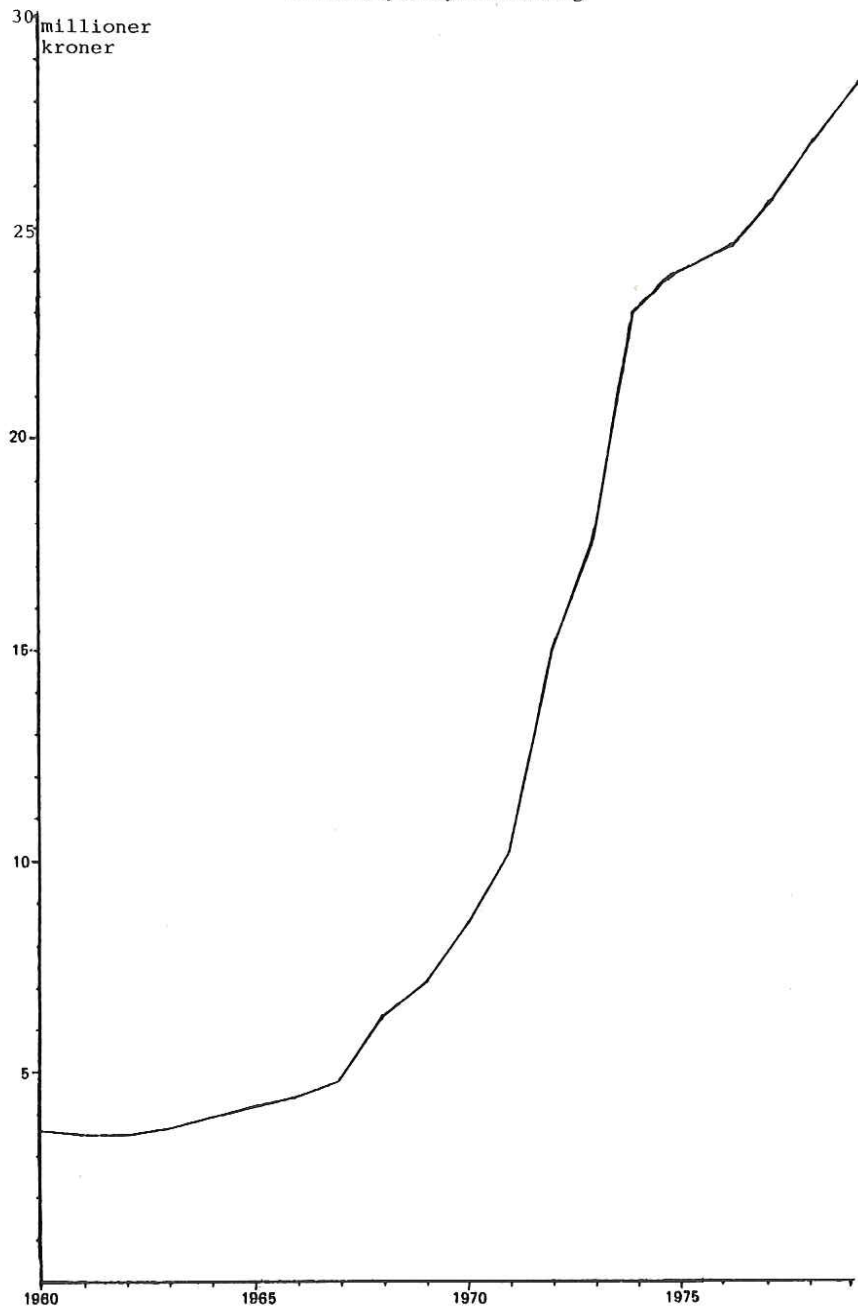
¹⁾ Hauge (1975)

²⁾ Olaussen (1982)

Stigningen må ses i sammenheng med de endringer som har funnet sted i samfunnet, der fortettingen av folkemengden i byer og større tettsteder er den viktigste forandringen. Den alt overveiende delen av tyveriene blir nettopp begått i byene og de større tettstedene. I 1981 ble ca. 60 % av tyveriene begått i særlig sentrale tjenesteytings- og industrikommuner. Legger vi til sentrale industrikommuner og blandede industri- og tjenesteytingskommuner, har vi her ca. 90 % av tyveriene.

Dette skyldes ikke at befolkningen i byene og tettstedene er mer »tyvaktig« enn folk i andre strøk av landet. Men det betyr at forholdene ligger bedre til rette for tyverier i byene enn på mindre steder (Krim.meld. St. meld. nr. 104, s. 201). Større verdier er samlet innenfor avgrensede områder. Forretninger, lagre, kontorer ligger sentralt, i ofte folketomme områder utenom arbeidstid. Det er dessuten lettere å bli kvitt tyvegods i byene enn på landet, og sjansen for å bli tatt er liten. Oppklaringsprosenten for tyveri i Oslo er bare 6-7 %.

Diagram 4. Årlig innbetalte premiebeløp i Norge for forsikring mot innbruddstyveri, inklusive sykkeltyveriforsikring.

Kilde: Statistisk årbok: 1964 tab. 273, 1966 tab. 274, 1970 tab. 294, 1973 tab. 309, 1977 tab. 313 og 1981 tab. 313.

Stigningen i registrert kriminalitet skyldes neppe en oppgang i faktisk kriminalitet alene. Trolig anmeldes tyverier hyppigere nå enn tidligere, bl.a. fordi det er blitt mer vanlig å forsikre seg mot tyveri. For å få erstatning må forholdet anmeldes til politiet (jfr. St. meld. nr. 104, s. 201).

Diagram 4 viser at fra midten av 1960-årene og til 1979 har årlig innbetalt premiebeløp for tyveriforsikring blitt mer enn syvdoblet. Selv når en tar hensyn til inflasjonen, er dette en kraftig økning. Dette betyr at stadig flere har noe å vinne ved å anmelde et tyveri de blir utsatt for. Forsikringsutbetalingen er både et plaster på såret og en reell erstatning for tapte gjenstander. For gjenstandene er som regel tapt. I 76 % av de etterforskede tyveriene i 1981 ble overhodet intet funnet. I bare 6 % av sakene kom alt gods tilrette. Unntaket er brukstyveri av motorkjøretøy, som ikke er med i disse tallene. Bare 6 % av de stjålne bilene ble ikke funnet igjen.

Den markante oppgangen i registrerte tyverier startet i 1968. Det samme året begynner den sterke oppgangen i innbetalt premiebeløp. Dette sammenfallet øker sannsynligheten for at oppgangen i antall etterforskede tyverier i noen grad skyldes økt anmeldelsesfrekvens som følge av økt forsikringsinnbetaling. At anmeldelsesfrekvensen har økt, understøttes også av Leif Petter Olaussens undersøkelse (1982 s. 184) som fant at av personer som uttalte at de hadde vært utsatt for tyveri de sidste to år, var det i 1974 ca. 44 % som sa de hadde anmeldt det til politiet og 65 % i 1981.

De store og små berikelser

Hvor meget tyveriene koster samfunnet, er vanskelig å beregne om en tar med ubehageligheter, sikring mot tyveri og ofte ubegrunnet angst. Forsikringsselskapene utbetalte imidlertid i 1982 370 millioner kroner i erstatning. Dette tallet innbefatter innbrudd, tyveri, tyveri av og fra motorvogn og lystbåt, samt ran. Ran er jo også en grovere form for berikelseskriminalitet, men utgjør i denne sammenhengen en meget liten andel (uten å være skilt ut i forsikringsselskaperes statistikk). Til eksempel utgjorde det samlede utbytte av de 16 bank- og postran foretatt i 1979 ca. 912.000 kr. (N. Christie 1982, s. 83). Tallene er store nok, men små sammenlignet med andre former for mer »moderne« berikelseskriminalitet.

Noen statistikk for utviklingen av antallet »moderne« økonomiske forbrytelser har vi ikke. Slike lovbrudd kan også medføre straff (riktignok ofte av administrativ art) og er underlagt spesiallovgivningen som regulerer forhold av vesentlig betydning for fellesgodene i samfunnet. Dette gjelder f.eks. overtredelse av pris- og valutalovgivning, arbeidsmiljø, konkurs eller unndragelse av skatter og avgifter.

De færreste saker blir anmeldt til politiet. F.eks. står skatteunndragessaker

i en særstilling (i likhet med endel andre former for økonomisk kriminalitet) ved at staten langt på vei kan regulere antall politianmeldelser gjennom instruks. Det vanlige er at myndighetene ilegger tilleggs-/straffeskatt. I 1983 var det forslag i den nye ligningsloven om at flere saker skulle overføres til politiet. Ligningsmyndighetene skulle bare kunne ilegge 30 % tilleggs-skatt, ikke 100 % som nå. Øvrige saker skulle politietterforskes. Ikrafttreddelsen av dette forslag (§§ 10-1 til 10-5) ble i november -83 foreløpig besluttet utsatt (NOU 1983:57, s. 64), bl.a. ut fra at politiet ikke har kapasitet til å forfølge sakene. Et annet eksempel er de 2.990 sakene for unnløstelse av å betale skyldig merverdiavgift i 1976. Bare 13 % av disse ble anmeldt til politiet. Dette slo også skjevt ut og møtte kritikk, så slike unnløstelser ble avkriminalisert i 1983, (NOU 1983:57, s. 35). Dessuten er kontrollinstansen, f.eks. når det gjelder pristilsyn, valuta- og konkursløvsbrudd dårlig utbygd slik at lovbrudd ikke blir oppdaget.

Hvor meget de økonomiske forbrytelser koster samfunnet, er vanskelig å beregne. Bare i skatteunndragelser anslo tidligere skattedirektør Ree Pedersen (foredrag Tromsø 1979) at det kunne dreie seg om rundt 5 milliarder årlig. Isachsen og Strøm (1981 s. 139) kom i 1981 med overslag på 3,3 til 16 milliarder årlig i skatteunndragelser i forbindelse med svart arbeid. Avgiftskontrollen fant i 1976 at det i 2.290 saker ble forsøkt unndratt 83 millioner kroner i merverdiavgift (N. Christie 1982, s. 83). Ved Norges Handelshøyskole fant Klovland i 1980 at et rimelig anslag på størrelsen av den »svarte økonomien« var på 10-15 % av BNP. Det vil si ca. 20-30 milliarder, hvorav staten skulle ha en stor del i skatter og avgifter (N. Christie 1982, s. 84).

Det er ikke uproblematisk å sammenligne ulike typer lovbrudd som tyveri og økonomiske forbrytelser. Begge deler er berikelseskriminalitet der tyveriene utgjør millionbeløp og de økonomiske forbrytelser milliardbeløp. Men forskjellen er stor på flere måter.

En vesentlig forskjell mellom tyveri og økonomiske forbrytelser er at tyveri truer de nære ting – de private goder, og skaper frykt og ergrelse, mens økonomisk kriminalitet rammer fellesgoder, ofte uten enkeltpersoner som offer. Stigma er også ulikt fordelt. En skipsreder som unndrar 30 millioner i skatt, blir neppe av almenheten sett på som kriminell på samme måte som en innbruddstyv som stjeler for noen tusen.

P.g.a. den dårlig utbygde statistikk og problemer med innsyn i de ofte kompliserte sakene, har det vært lite forskning rundt »moderne« økonomisk kriminalitet. Antakelsen om at denne type lovbrudd har steget vel så sterkt som den registrerte tradisjonelle kriminalitet, forblir foreløpig en antakelse.

Sedelighetsforbrytelser

Sedelighetsforbrytelser er noe av det som har endret seg minst. I 1957 ble det etterforsket 761 saker, i 1970 1.047 (topp) og i 1982 679 saker. For voldtekt har

vi også sett en viss tilbakegang fra 1977 til 1981. (1957: 69, 1977: 147 (topp) og 1981: 114). I 1982 steg etterforskede voldtekter igjen til 136. Foreløpige tall fra 1983 tyder på en videre stigning. I forhold til innbyggertallet har det vært en reell nedgang i antall sedelighetsforbrytelser (pr. 1.000 innb., 1957: 0,22, 1982: 0,16). Dette betyr ikke at den offentlige debatt om slike forbrytelser er redusert, heller motsatt. I forbindelse med noen stygge sedelighetssaker i 1983 er det reist krav om strengere straffer. Justisdepartementet vil nå fremme forslag om tidsubestemt forvaring (i stedet for novarende sikringsordning) spesielt i forbindelse med sedelighetsforbrytelser, voldsforbrytelser og ildspåsettelse.

For sedelighetsforbrytelser er det nok ennå vanskeligere enn for andre forbrytelser å si noe om utviklingen ut fra etterforskede forbrytelser. Mange tabuer og viktigere – problemer og belastning for offeret ved å anmelde og rettslig forfølge saken, fører nok til store mørketall. Dette til tross for at vi fra 1981 fikk ekstra, fri advokathjelp for voldtektsofre.

Voldsforbrytelser

Mengden av voldsforbrytelser har derimot steget fra 1957 med 2.304 etterforskede voldsforbrytelser til 1981 med 5.099. Av tabell 4 fremgår det at det er

Tabell 4. Typer voldsforbrytelser ferdig etterforsket av politiet i Norge, 1957 og 1981.

	1957	1981
Legemsfornærmelse	1648	3811
Legemsbeskadigelse	154	578
Grov legemsbeskadigelse	20	24
Uaktsom legemsbeskadigelse	19	13
Drap	7	27
Uaktsomt drap	23	18
Barnedrap m.v.	5	1
Fosterfordrivelse	40	0
Andre forbrytelser mot liv, legeme og helbred	12	31
Ran	63	374
Grove ran	4	21
Vold mod offentlig tjenestemann	51	201
	2046	5099
Andel av total registrert kriminalitet	6,1 %	4 %
Voldsforbrytelser pr. 1000 innb.	0,59	1,25
Voldsforbrytelser – legemsfornærm.	339	1288
Voldsforbrytelser – legemsfornærm. pr. 1000 innb.	0,11	0,31
Voldsforbrytelser – legemsfornærm. andel av total reg. kriminalitet	1 %	1 %

Kilde: Kriminalstatistikken, forbrytelser 1957 og 1981.

legemsfornærmelser som utgjør hovedmengden av voldsforbrytelsene. De utgjorde ca. 80 % i 1957 og ca. 75 % i 1981. Denne mildere voldsformen innebærer ingen forsettlig skade av noen person. Om vi tar vekk denne kategorien (som det er gjort nederst i tabellen), er det nokså små tall vi har igjen under voldsforbrytelser. De vil da utgjøre ca. 1 % av den registrerte kriminaliteten, og 0,11 pr. 1.000 innb. i 1957 og 0,31 i 1981.

Det har også vært en økning i antall tilfeller av legemsbeskadigelser, drap, ran og vold mot offentlig tjenestemann.

Det kan bemerkes, at det ikke trenger å være sammenfall mellom den kategori politiet rubriserer voldshandlingen under og det domstolene kommer fram til. F.eks. uttalte Straffelovrådet i NOU 1982:25 (s. 46) »at mange saker som hos politiet blir rubrisert som ran, av domstolene blir bedømt etter en mildere subsumsjon, f.eks. som grovt tyveri og legemsfornærmelse«.

Kriminalstatistikken viser at oppklaringsprosenten for grove ran er høy. I 1980 var den 100 % og 1981 95 %, og det ble i disse årene etterforsket og reist tiltale i henholdsvis 14 og 20 saker (+ 1 sak etterforsket uten bestemt person å sikte). Det ble imidlertid bare dømt 6 personer i 1980 og 9 personer i 1981 til fengsel for grovt ran, og av disse var det bare 2 som fikk over 12 mnd. fengsel. Forholdstallet har vært omtrent det samme mellom etterforskede saker og dømte fra 1975 til 1981. Dette kan tyde på at domstolene vil dømme etter en mildere straffebestemmelse.

Et spørsmål er om økningen som framgår i etterforskede voldsforbrytelser er reell, eller om den vel så meget skyldes økt anmeldeshyppighet. Nils Christie skriver (1982, s. 61): »Noe av denne økningen skyldes trolig at vi er blitt sartere, mindre vant til fysisk lidelse, og derfor hurtigere går til anmeldelse. Bedre hygienisk standard, bedret helsevesen og bedret trygde- og sosialvesen har gitt en tilværelse med frihet fra fysisk lidelse. Den tilsluttede voldspåførelse er derved kommet i et enda grellere lys. Vi er vant til å ha det godt, vi er uvante med smerte«.

Dette syn fremkommer også i intervjuundersøkelser foretatt av Ragnar Hauge (1972 og 1975) og Leif Petter Olaussen (1982). Det har vært en økning i 70-årene i antall som oppgir at de har vært utsatt for trusler eller legemskrenkelse i løpet av siste to år. Tabell 5.

Olaussen uttaler (s. 185) at økningen som offerundersøkelser viser, skriver seg i det vesentligste fra et stigende antall ofre for de mindre alvorlige handlingene som befinner seg i den nedre del av tabellen. »Det later (. . .) til at økningen av antall ofre blant menn henger sammen med en endret målestokk for hva som oppleves som trusler eller legemskrenkelser«. (Olaussen 1982, s. 187).

Tabell 5. Offer for trusler eller legemskrenkelses siste to år forut for 1971, 1974 og 1981, i prosent.¹⁾

	1971	1974	1981
Trusler og legemskrenkelses i alt.	3,0	4,6	9,6
Handlingens art			
– Skade som krevde legebehandling	0,3	0,1	0,7
– Sår eller kvestelsers som ikke krevde legebehandling	0,1	0,3	0,9
– Slått eller puffet med synlige merker	0,4	0,3	1,3
– Slått eller dasket uten synlige merker	0,6	0,7	2,4
– Skjøvet eller puffet	0,4	1,1	2,5
– Grepet fatt i, holdt fast	1,0	1,5	2,8
– Sperrret veien for, hindret bevegelsesfriheten	1,3	1,4	2,7
– Trusler	0,5	1,1	3,9
Antall intervjuede	1493	1489	1338

¹⁾ Hauge (1975) og Olaussen (1982).

Ofrene er vesentlig menn, under 20 år fra Oslo. Kvinnenes andel har imidlertid økt kraftig i 70-årene. Særlig rapporteres det om en økning av alvorlige voldstilfeller blant kvinner i alderen 20-34 år.

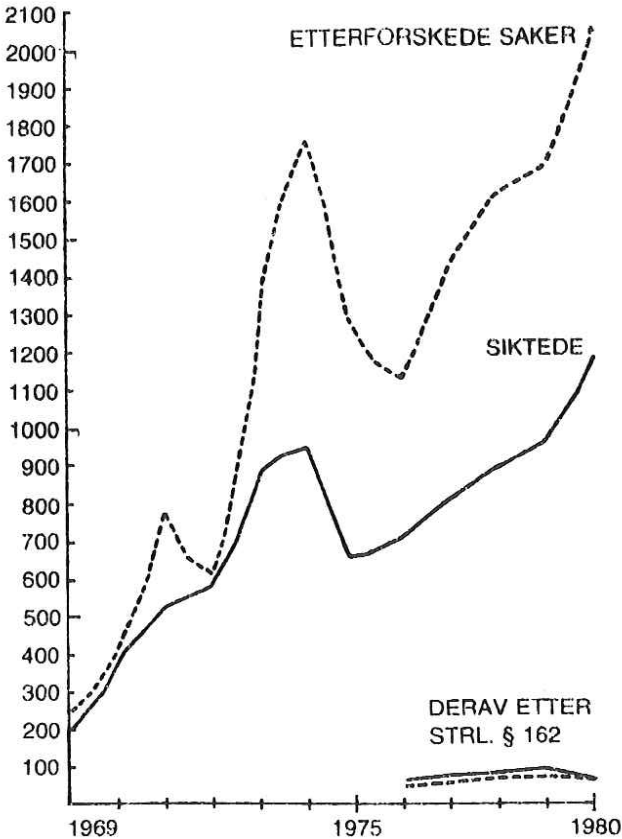
Olaussen hevder at denne økningen neppe skyldes at kvinnenes oppfatning av hva som er trusler og legemskrenkelses har endret seg, – at toleransegrensen er blitt lavere. Den klare oppgangen for de mer alvorlige handlingene taler imot en slik tolkning. Oppgangen skyldes enten at disse kvinnene reelt blir mer utsatt for legemskrenkelses enn tidligere, eller at de i større grad enn før rapporterer slike handlinger – eller begge deler. Disse kvinnene blir i særlig grad offer i sitt eget hjem, eller i fornøyleslivet ute. Gjerningsmannen var i 32 % av handlingene ektefellen/samboer (nåværende eller tidligere), (Olaussen 1982, s. 189). Dette tallet er høyt i betraktning av at det er fremkommet i personlig intervju. Kvinnebevegelsen og kritesentrene har gjort meget for åpenhet omkring hustrumishandling. Dette kan ha reflektert større åpenhet enn tidligere på dette punkt i intervjuene og mulig også større tilbøyelighet til å anmelde denne typen voldshandlinger.

Fra midten av 70-årene ble det innført erstatningsordning for ofre for vold, vesentlig ved alvorlige forbrytelser. Dette kan ha gitt folk noe bedre grunn til å gå til anmeldelse enn tidligere, slik at den politiregistrerte voldskriminaliteten vil stige. Dette forutsetter imidlertid at ordningen er kjent, hvilket er mindre trolig.

Narkotikaforbrytelser

Antall etterforskede saker for narkotikaforbrytelser har steget sterkt fra 1968 til begynnelsen av 80-årene. Dette framgår av Diagram 5.

Diagram 5. Etterforskede saker om narkotika forbrytelser 1969-1980.

Kilde: NOU 1982:25, s. 16.

Registrerte narkotikaforbrytelser hadde vi ikke før i slutten av 60-årene. Det var en sterk stigning av etterforskede saker 1969 med 244 saker, til 1974 med 1752 saker. Denne toppen ble ikke oversteget før i 1980, med 2050 saker i alt. Året etter steg det videre til 2994 og holdt seg på samme nivå i 1982 med 2935 saker.

Etterforskede saker etter den såkalte »proffparagrafen«, strl. § 162, – de store,

alvorlige sakene, har holdt seg temmelig konstant, rundt 50-60 saker i året, fra disse sakene ble skilt ut i 1976 fram til 1981. I 1982 var det en økning til 82 saker.

Oversikten over antall siktede gir uttrykk for hvordan utviklingen har vært når det gjelder antall personer politiet har registrert. Oppklaringsprosenten for narkotikaforbrytelser er mellom 80 % og 90 %. Bare 4 % blir henlagt p.g.a. ingen bestemt person å sikte. Antall siktede personer er lavere enn antall siktelser, fordi samme person kan være siktet flere ganger i året. For narkotikaforbrytelser etter § 162 er tallet på siktede høyere enn antall etterforskede saker. Dette har sammenheng med at det ofte er flere personer involvert i hver sak og oppklaringsprosenten er høy.

Som det framgår av diagram 5, økte det totale antall siktede sterkt fra slutten av 1960-årene og fram til 1974 (943). Deretter sank antallet for deretter å stige, og i 1979 nådde det på nytt opp til nivået for 1974. Stigningen har senere fortsatt, selv om det har vært en liten nedgang fra 1981 (1.461) til 1982 (1.397). Selv om tallenes tale er relativt klar, er det ikke ubetinget enkelt å si noe om utviklingen ut fra politistatistikken. Straffelovrådet uttalte i 1982 (NOU 1982:25, s. 15/16): »Disse tallene påvirkes naturligvis i høy grad av omfanget og effektiviteten av politiets spanings- og etterforskningsvirksomhet og politiets samarbeid med tollvesen og andre etater. Tallene kan derfor bare med stor forsiktighet tas som indikator på den faktiske utviklingen«. (Samme sted s. 18): »I motsetning til det som gjelder for forbrytelser som tyveri, ran og legemskrenkninger, kommer narkotikaforbrytelser ikke til politiets kunnskap ved anmeldelse fra et offer. Derfor blir det den aktivitet som utøves av politi og andre offentlige myndigheter som blir avgjørende for hva som kommer fram«.

Det har skjedd en kraftig utbygging av narkotikapolitiet. I Oslo var det i 1975 30 embets- og tjenestemenn, i -79, da Narkotikaseksjonen ble opprettet, var det 53 mann og i 1981 86 mann (jfr. Falck, 1982). I tillegg har det kommet en uropatrolje på 12 mann, og alle landets politikamre har etter hvert fått egne etterforskere (eller grupper) for narkotikasaker. Videre har politiets etterforskningsmetoder utviklet seg fra tysting og spaning til infiltrasjon, provokasjon samt telefonavlytting (med 6 politibetjenter og en kontorfunksjonær i 1981). Det er lovhjemlet fysisk tvangsundersøkelse ved mistanke. Grupper som sosialarbeider og lærere er foreslått gitt begrenset taushetsplikt overfor politiet i narkotikasaker. Romavlytting og åpning av innenlandspost er på trappene. Det er nokså utenkelig at utviklingen av disse forhold ikke skulle gi seg utslag i økt antall etterforskede saker og siktede personer.

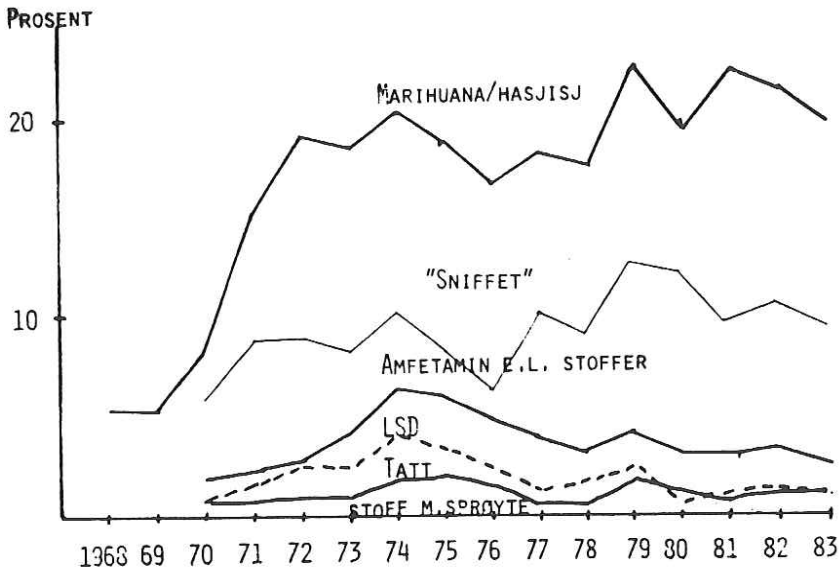
Et annet forhold er at politistatistikken (og reaksjonsstatistikken) er begrenset til forbrytelser og ikke omfatter ren bruk, som er en forseelse med strafferamme inntil 3 mnd. fengsel og/eller bot (legemiddeloven § 43,1). Det er bare forbry-

telser etter legemiddeloven § 43,2 og de grovere narkotikaforbrytelser etter strl. § 162 som kommer med i statistikken. Grensene mellom disse tre typer narkotikalovbrudd er i stor grad bestemt av skjønn. Gjennom politiets og rettsvesenets praksis har det imidlertid utkrystallisert seg visse retningslinjer ut fra hvilke kvantum det er tale om og handlingenes art (jfr. Duckert/Irgens-Jensen 1983, s. 23). I Oslo var grensen for forseelse inntil 1982 besittelse av 5-6 gram cannabis, da grensen ble redusert til 1-2 gram. Slike endringer i praksis vil gi seg noe utslag i statistikken over forbrytelser.

Intervjuundersøkelser over omfanget av bruk

Fra og med 1968 har Statens institutt for alkoholforskning (SIFA) hvert år foretatt en spørreskjemaundersøkelse av ungdom i alderen fra 15 til 20 år, som er registrert bosatt i Oslo.

Diagram 6.1) Prosent av ungdommen i Oslo som oppgir at de noen gang har brukt forskjellige stoffer. 1968-1983.

Kilde: Statens institutt for alk.forskn.

¹⁾ Survey-undersøkelsen har 70 % svar på spørreskjema. Ca. 38 % av tidligere straffede for narkotikaovertrедelser svarer (R. Hauge og O. Nordlie NTK 1983:3 og NTK 1984:1, samt E. Kühlhorn sin kritikk av undersøkelsen, NTK 1983:5). Usikkerhet kan knyttes til tallene for det enkelte år, men utviklingen over tid skulle være forholdsvis pålitelig (Duckert og Irgens-Jensen 1983). Undersøkelser på landsbasis er ikke foretatt hvert år, men viser samme tendens som Oslo-undersøkelsen.

Tallene harmonerer delvis med utviklingen for politistatistikken. Det er en sterk økning til 1974, for så å synke, og med en ny topp i 1979. Men tallene viser en meget mindre dramatisk utvikling enn politistatistikken. Hovedtendensen er stabilitet for cannabis-stoffene fra 1974 til 1983, og en nedgang i bruk av de hardeste stoffene. De siste årene viser også en generell nedadgående tendens.

Umiddelbart synes dette å atskille seg kraftig fra økningen i politistatistikken. Ser vi imidlertid SIFA's survey-tall, som bare omfatter 15-20-åringer, opp mot antall siktede personer under 20 år, oppstår samsvar.

Tabell 6. Antall siktede personer mot narkotikalovgivningen totalt og antall 20 år og under, forbrytelser (strl. § 162 og legemid.1. § 43,2) 1974-82 og forbrytelser og forseelser (legemid.1. § 43,1) 1979-82.

	Hele landet		Oslo	
	Totalt forbrytelser ¹⁾	20 år og under (N) %	Totalt forbrytelser og forseelser ²⁾	20 år og under (N) %
1974	943	(666) 71		
1975	653	(384) 59		
1979	953	(545) 43	1523	(684) 45
1980	1188	(426) 36	1937	(630) 33
1981	1461	(522) 36	1972	(345) 28
1982	1367	(537) 38	2126	(538) 25

¹⁾ Kilde: Kriminalstatistikken.

²⁾ Kilde: Arne Huuse, 1983, s. 61.

Av tabell 6 framgår det at de unges relative andel av siktede for narkotikaforbrytelser har gått ned fra 1974 til 1982 (i absolutte tall fra 666 til 537). Tendensen er enda sterkere når også forseelser, for bruk og evt. besittelse av noen gram cannabis, tas med. I en egen undersøkelse av dem som hadde fått bot for forseelse, ved Oslo Politikammer/Narkotikaseksjonen i 1982, var 27,9 % under 21 år (Huuse 1983, s. 61). Undersøkelsene fra SIFA støtter denne aldersforskyvningen når de finner at gjennomsnittsalderen ved første gangs bruk av cannabis har steget i 80-årene (Duckert/Irgens-Jensen 1983, s. 3). De skriver at bruken av cannabis synes å ha gått ned, selv om tilgjengeligheten ikke har forandret seg. Nedgangen synes snarere å ha sammenheng med at holdningene til marihuana og hasjissj er blitt mer negative (ibid s. 7). Om narkotiske stoffer tatt med sprøyte skriver Duckert/Irgens-Jensen (1983, s. 4): »Selv om takten i nyrekrutteringen ikke øker – ja, kanskje til og med går ned – kan likevel omfanget av narkotika-

miljøet øke, selv om det ikke skjer så raskt som før, fordi avgangen fra miljøene er mindre enn tilgangen». Dette skulle kunne underbygges med tabell 6, der det framgår at gjennomsnittsalderen totalt er stigende.

Narkotika er et relativt nytt fenomen. De som var i tenårene midt på 70-tallet er i dag i 20-årene. Selv om tilveksten for dem over 20 år også kan være redusert, synes det som vi har fått en relativt hard kjerne som fortsetter. Deler av denne gruppen har blitt de nye løsgjengerne. I motsetning til tidligere er det i dag få (yngre), rene alkoholister i alkoholistinstitusjonene. Det er blandingsmisbrukerne som nå dominerer.

Forseelser

Jeg har konsentrert meg om noen hovedtyper registrerte forbrytelser: vinning, vold, sedelighet og narkotika og forsøkt å peke på noen av de ulike problemene som reiser seg for hver av lovbruddstypene når vi skal si noe om utviklingen over tid. En hovedgruppe av lovbrudd som i høy grad er med å prege samfunnet, vil jeg imidlertid også nevne.

I 1980 ble det ilagt reaksjoner i ca. 120.000 forselessaker. Dette er en tredobling siden begynnelsen av 50-årene. Veitrafikkforseelsene alene har tidoblet seg fra 10.699 i 1955 til 102.692 i 1980. Av disse er nok promillekjøring den mest alvorlige forseelsen. Antallet promillekjørere har blitt nesten femdoblet fra 1955 med 1.378 til 1980 med 6.372. De fyller da også opp fengslene. Over 85 % får ubetinget fengsel. Økningen av veitrafikkforseelser forteller noe om faren ved å befinne seg i trafikken, men mer om endrede og økte kommunikasjonsmuligheter, bl.a. en tidobling av antall privatbiler fra ca. 120.000 i 1955 til ca. 1,2 millioner i 1980. (Statistisk Årbok 1956 og 1980).

Samfunnsendring og lovbrøtere

Det har også skjedd andre vesentlige endringer i samfunnet som har virket inn på hvem som begår kriminalitet.

Vi arbeider ikke i de samme næringene som i 50-årene. I nær sammenheng med sentraliseringen og den teknologiske utviklingen har vi fått en sterk overgang fra primærnæringene til tertiærnæringene (handel og tjenesteytning), tabell 7. Dette har igjen ført til endrede krav til arbeidskraften. Det blir stilt høyere krav til deltakelse i yrkeslivet i dag enn i 50-årene. Kravet til utdanning og lengden på formell utdanning har økt.

Samtidig som kravet til utdanning for å få arbeid har økt, har det blitt vanskeligere å komme inn på videreutdanning, yrkesskoler og høyskoler. For dem som faller utenfor skole- og utdanningsystemet, står det oftest ingen arbeidsplass og venter, men arbeidsledighet. Ungdomsarbeidsledigheten har økt, spesielt fra 70-årene, til tross for ekstraordinære sysselsettingstiltak. Registrert, med

Tabell 7. Yrkesbefolkning over 16 år etter næring i %.

	1950	1960	1970	1980
Primær	25,9	19,5	13,6	8,1
Sekundær	36,5	36,5	33,3	29,4
Tertiær	37,0	43,7	49,6	61,8
Andre uoppgitt	0,5	0,4	3,5	0,8
Total	99,9	100,1	100,0	100,1
N =	1388.000	1406.000	1703.478	2041.642

Kilder:

1950: Statistisk Årbok 1954:322,323 (tab. 339 »Yrkesbef. delt etter næringsvei«).

1960: Statistisk Årbok 1968:321 (tab. 417 »Yrkesbef. etter næring«).

1970-1980: Folke- og bolig telling 1980, Hefte 2 Sysselsettingsstatistikk s. 72, 73 (tab. 2 »Yrkesaktive personer 16 år og over i 1970 og 1980 etter alder, kjønn og næring«).

arbeidsløshetsstrygd, blir de heller ikke om de ikke har hatt arbeid før. For mange unge kan framtiden synes usikker både når det gjelder muligheten for arbeid og bolig. I sum har det blitt vanskeligere å bli »voksen«. Adgangen til de yrkesaktives verden er innstrammet og ungdomstiden utvidet ofte langt opp i 20-årene.

Senket kriminalitetsalder

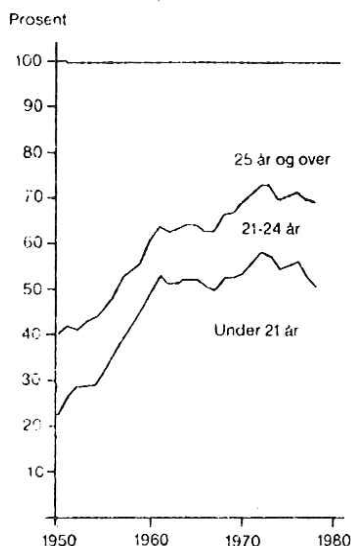
At denne samfunnsutviklingen avspeiler seg i et økende antall unge lovovertredere, er verken forbausende eller ukjent. Av tabell 8 ser vi at gruppen 15-19 åringer er dominerende, med en fordobling fra 1960 til 1980 i antall siktede. Den »utvidede« ungdomsgruppen 20-24-åringer blir imidlertid stadig større og viser til og med den sterkeste økningen fra 1970 til 1980. Nils Christie (1982, s. 103) viser i diagram 7 de ulike aldersgruppers andel av det totale kriminalitetsvolum. Det er betegnende at de under 21 år steg fra noe over 20 % i 1950 til nesten 60 % i 1970.

Tabell 8. Siktede for forbrytelser pr. 1.000 innen aldersgruppen.

Alder	1960	1970	1980
5 – 14	5,0	4,1	3,0
15 – 19	7,5	12,4	15,0
20 – 24	4,5	6,5	9,7
25 –	1,4	1,5	1,5
	2,8	3,4	3,5

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

Diagram 7. Ulike aldersgruppers del av det totale kriminalitetsvolum i prosent 1950-1980, straffbare.

Kilde: N. Christie 1982, s. 103.

Antall ungdom i kriminelt aktiv alder har imidlertid også endret seg i perioden, tabell 9. Barnekullene som ble født etter 1946, har vært meget større enn dem som ble født før og under krigen. Barnekullet fra 1946-50 var f.eks. 18 % større enn kullet født -41 til -45 og hele 46 % større enn kullet født -36 til -40. Så er det bare å regne 15 til 20 år framover fra fødselen for å se når de unge er i en potensielt kriminelt aktiv alder.

Tabell 9. Barnekull 1936 til 1960 og 1971 til 1980, samt potensiell alder for kriminalitet (15-20 år).

Fødselsår	Antall	År for potensiell krim. aktivitet (15-20 år)
1936-40	ca. 226.000	1951-60
1941-45	„ 280.000	1956-65
1946-50	„ 329.000	1961-70
1951-55	„ 312.000	1966-75
1956-60	„ 315.000	1971-80
1971-75	„ 306.000	1986-96
1976-80	„ 259.000	1991-2000

De store ungdomskullene i -60 og -70-årene må nok ta sin andel av forklaringen på økningen i gruppens andel av kriminaliteten i perioden. På samme måte kan de reduserte fødselstall fra -70-årene også peke mot en viss nedgang i framtiden. – Men her er det som nevnt også en rekke andre faktorer som spiller avgjørende inn.

Flere kvinner som lovbrøyttere?

En faktor som kan endre seg er kvinnenes deltakelse som registrerte lovbrøyttere. De har ikke vist den samme jevne stigningen som mennene fra -50-årene til i dag. Fra et historisk lavpunkt i 1957 med 301 straffbare, økte det til et historisk toppunkt, for de siste 100 år, med 991 straffbare i 1971 (Høigård, 1983, s. 23). Med omkriminalisering av naskeri til forseelse i 1972, sank antall kvinnelige lovbrøyttere sterkt. Fra midten av -70-årene til i dag har antall straffbare kvinner vært noe over 700.

Antall kvinner i arbeidslivet har imidlertid mer enn fordoblet seg fra -60-årene til i dag. Likeledes har andelen av kvinner med høyere utdanning økt. Cecilie Høigård uttaler i »Kvinnens skyld« (1983, s. 69). »For å vinne må man delta. Men også for å tape må man delta«. »Samlet er det rimelig å anta jo flere kvinner som deltar i arbeidslivet, jo flere kvinner støtes ut av det samme arbeidsliv«. Hun framhever at det ikke er kvinnens deltakelse i utdanning og arbeidsliv, men utstøtelsen som kan legge grunnlaget for at kvinnekriminaliteten vil stige i tiden framover.

Norge – et fredelig land

En gjennomgang av kriminalitetsutviklingen belyser kanskje mest hvor forbryterske vi er og minst hvor fredelige vi er. Bildet blir lett skjevt. La meg derfor avslutningsvis si noe om hvor lite kriminelle vi er, – men da trenger vi noen å sammenligne oss med.

Hanns von Hofer har laget en nordisk kriminalitetsstatistikk som gjør en nordmann lettet og kanskje forbauset i forhold til det populære massemediabildet av volds- og kriminalitetsrekorder. Pr. 100.000 innbyggere i 1981 ligger vi klart lavest når det gjelder mord, voldtekt, ran og bedrageri, og nest lavest i tyveri (Finland lavest) og legemsfornærmelse (Danmark lavest). I den grad tallene kan sammenlignes, kommer vi ikke mindre flatterende ut når det gjelder den totale mengden av registrerte forbrytelser mot straffeloven pr. 100.000 innbyggere. For Finland må vi 9 år tilbake (1972) for å finne tilsvarende nivå som Norge i 1981, for Danmark må vi 17 år tilbake (1964) og for Sverige må vi hele 26 år tilbake (1955). I denne sammenligningen har Norge et bemerkelsesverdig lavt kriminalitetsnivå.

Det vanskelige spørsmålet er hvorfor kriminaliteten er så lav i Norge? Vi er

fremdeles et folk der nesten 1/3 bor utenom byene. Arbeidsledigheten har steget, men ligger ennå på et lavt nivå (ca. 4,5 %) i forhold til andre land. Vi drikker mindre alkohol enn i våre naboland. Våre tradisjoner og særnorske livsstil med friluftsliv holdes høyt. Moraldebatten er verdsatt i menighetshusene og i de radikales politiske forum i hovedstaden. Avgiftspolitikken og tradisjon fører til at utelivet heller blir i naturen enn på restauranter og drikkesteder. Hjemmekos med familie eller venner holdes høyt. Vår nokså puritanske kultur opprettholdes og føres videre gjennom et felles sosialiseringssystem. For å avslutte med Nils Christies ord (1982 s. 71): »Vi påstås å tilhøre en pluralistisk kultur, men dens monolittiske særpreg er vel egentlig dominerende. Det ene sentralt styrte skolesystem, det ene helt dominerende kirkesamfunn, den ene landsorganisasjon, den ene arbeidsgiverorganisasjon; egentlig ligner vi hverandre til forveksling, til kjedsommelighet – og til beskyttelse av liv, legeme og helbred. Denne likhet sammen med eksistensen av alternative mekanismer for konfliktløsning, gjør det særdeles vanskelig å omgå den basale norm i vårt samfunn om at »du skal ikke slå ihjel, eller skade andre««.

Adresse: Vit. ass., mag. art. Sturla Falck
Institutt for kriminologi og strafferett
Universitet i Oslo
Karl Johans Gt. 47, Oslo 1.

LITTERATURLISTE

- Christie, Nils: Hvor tett et samfunn? Universitetsforlaget. Oslo 1982.
- Duckert, Mona og Olav Irgens-Jensen: Bruk av narkotiske stoffer i Norge. Statens institutt for alkoholforskning. Stencil, Oslo 1983.
- Falck, Sturla: Myter og kontrollsamfunn. I Den nye moralismen, red. Vibeke Lohne, Thomas Mathiesen, Anne-Lise Middelthon, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1982.
- Hauge, Ragnar og Ole Nordlie: Påliteligheten av selvrapportert stoffbruk blant ungdom. I Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab. Nr. 3, 1983.
- Hauge, Ragnar og Ole Nordlie: På jakt etter virkeligheten. I Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab. Nr. 1, 1984.
- Hofer, Hanns von: Nordic criminal statistics 1950-1980(81) SCB Unit of Justice and Social Statistics, Stockholm 1983.
- Huuse, Arne og Roger Andresen: Politiet – venn eller fiende? I Rus-problemer kan bekjempes – hvis vi vil, red. Per Slaastuen, J. W. Cappelens forlag, Oslo 1983.
- Høigård, Cecilie: Kvinnelige lovbrytere. I Kvinners skyld, red. Cecilie Høigård og Annika Snare. Pax forlag, Oslo 1983.
- Isachsen, Arne Jon og Steinar Strøm: Skattefritt – svart sektor i vekst. Universitetsforlaget, Oslo 1983.
- Kühlhorn, Eckart: Självrapporterade drogvänor och verkligheten. I Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab. Nr. 5, 1983.

- Olaussen, Leif Petter: Tradisjonell kriminalitet i Norge. I Stortingsmelding nr. 104 (77-78), Om kriminalpolitikken. Vedlegg 1. Justis- og politidepartementet, Oslo 1978.
- Olaussen, Leif Petter: Selvrapportert utsatthet for kriminalitet. I Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab. Nr. 4, 1982.
- Straffelovkommisjonen: Straffelovgivningen under omforming. Delutredning I. NOU 1983:57, Universitetsforlaget, Oslo 1983.
- Straffelovrådet: Narkotikalovbrudd, ran og heleri. NOU 1982:25, Universitetsforlaget, Oslo 1982.